(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९६०] एस. सी. आर. सर्वोच्च न्यायालय अहवाल ४५३

राजपुताना मायनिंग एजन्सीज लि.

वि.

भारत सरकार आणि अन्य एक

(एस. के. दास, एम. हिदायतुल्लाह, के. सी. दास गुप्ता, जे. सी. शाह आणि एन. राजगोपाल अय्यंगार, न्या. न्या.)

आयकर अधिनियम - भाग ब मधील राज्यांना कायदयाची प्रयोज्यता - भारतीय आयकर अधिनियम , १९२२ (सन १९२२ चा क्र. २), भारतीय आयकर (सुधारणा) अधिनियम (सन १९५३ चा क्र. २५) द्वारे सुधारित, कलम १४(२) (सी)

अपीलकर्ती, एक खाजगी लिमिटेड कंपनी ही सन १९४५ मध्ये पूर्वीच्या कोटा राज्यात स्थापन करण्यात आली होती, जी सन १९४९ मध्ये राजस्थान संयुक्त राज्यात विलीन झाली होती. राजस्थान संयुक्त राज्य हे भाग ब राज्य असलेले राजस्थान राज्य बनले. भारतीय वित्त अधिनियम, १९५० अन्वये दिनांक १ एप्रिल, १९५० पासून भाग ब राज्यांना भारतीय आयकर अधिनियम, १९२२ लागू केला, ज्यानंतर राजस्थान करपात्र प्रदेश बनला. आयकर (सुधारणा) अधिनियम, १९५३ अन्वये भारतीय आयकर अधिनियम, १९२२ च्या कलम १४ (२) (सी) मध्ये सुधारणा करण्यात आली. त्यानंतर

आयकर अधिकाऱ्यांनी सन १९५०-५१ या कर निर्धारण वर्षासाठी अपीलकर्त्याच्या नफ्यावर आणि उत्पन्नावर कर लावण्याची मागणी केली., ज्याने सन १९५३ मधील दुरुस्तीपूर्वी असलेल्या भारतीय आयकर कायदा, १९२२ च्या कलम १४ (२) (सी) अन्वये सूट मिळण्याचा दावा केला होता. मदन गोपाल या प्रकरणातील या न्यायालयाचा निर्णय लक्षात घेता ही दुरुस्ती १ एप्रिल १९५० पासून कार्यान्वित झाली आणि जरी सवलत दिनांक १ एप्रिल, १९५० पासून काढून घेण्यात आली होती तरीही, दिनांक १ एप्रिल, १९५० पूर्वी मिळालेले उत्पन्न अजूनही सवलतीस प्राप्त होते, असा युक्तिवाद अपीलकर्त्याने करणे अजूनही योग्य होते का, हा प्रश्न निर्णयासाठी होता.

असा निर्णय देण्यात आला की, सन .१९५०-५१ या कर निर्धारण वर्षात सवलत मागे घेतल्याने,. मागील वर्ष १९४९-५० च्या उत्पन्नावर विपरीत परिणाम झाला. भारतीय आयकर कायद्याच्या अंमलबजावणीमुळे राजस्थान भारतीय आयकर कायद्याच्या अधीन करपात्र प्रदेश झाला आणि उर्वरित संपूर्ण भारताप्रमाणेच या क्षेत्रासाठी नवीन कायदा करण्यास संसद सक्षम होती.

कलम १४ (२) (सी) मध्ये करण्यात आलेल्या दुरुस्तीत सन १९४९-५० च्या उत्पन्नावर कर लावण्याच्या दायित्वासंदर्भातील सूट जणू कधीच देण्यात आली नव्हती अशा प्रकारे नष्ट करण्यात . आली होती. सन १५५०-५१ या करनिर्धारण वर्षापासून हा परिणाम पोहोचावा आणि कोणतीही व्यावृत्ती नसावी, असा दुरूस्तीचा संपूर्ण हेतू आणि उद्देश होता. युक्तिवाद या पायावर आधारित होता की, भारतीय वित्त कायदा, १९५०

मध्ये आयकर कायद्याचा समावेश करण्यात आला, परंतु जेव्हा एक कायदा एखाद्या प्रदेशावर दुसरा कायदा लागू करतो, तेव्हा नंतरचा कायदा पूर्वीच्या कायद्यात समाविष्ट करण्यात आल्याचे गृहीत धरावे असे कोणतेही पूर्वोदाहरण किंवा खात्री नाही. आधीचा कायदा नव्या कायद्याद्वारे पुन्हा अंमलात आणायचा आहे, असे दर्शविणारे शब्द असतील तर ते अन्यथा असू शकते.

भारत सरकार वि. मदन गोपाल काबरा [१९५४] एस.सी.आर. ५४१, संदर्भित.

दिवाणी अपीलिय अधिकारिता : दिवाणी अपील क्र. २६/१९५६.

रिट याचिका क्र. ७६/१९५१ मध्ये राजस्थान उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २२ एप्रिल, १९५४ रोजीच्या न्यायनिर्णय व आदेशावर विशेष परवानगीद्वारे अपील.

एन. सी. चॅटर्जी, जे. बी. दादाचनजी आणि एम. एस. के. अय्यंगार, अपीलकर्त्यांसाठी.

के. एन. राजगोपाल शास्त्री आणि डी. गुप्ता, उत्तरवादींसाठी.

३१ ऑगस्ट, १९६०. न्यायालयाचा निर्णय **हिदायतुल्लाह, न्या.** यांनी दिला.

राजस्थान उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २२ एप्रिल, १९५४ रोजीच्या न्यायनिर्णयाविरुद्ध या न्यायालयाच्या विशेष परवानगीने केलेले हे अपील आहे. अपीलकर्ती ही एक खाजगी लिमिटेड कंपनी आहे, जी सन १९४५ मध्ये पूर्वीच्या

कोटा राज्यात स्थापन करण्यात आली होती. आयकर अधिकाऱ्यांनी सन १९५०-५१ या कर निर्धारण वर्षासाठी, ज्याचे संबंधित मागील वर्ष १९४९-५० हे होते, त्यासाठी तिच्या नफ्यावर आणि उत्पन्नावर कर लावण्याची मागणी केली.. दुरूस्तीनंतरसुद्धा सवलत अस्तित्वात होती असा युक्तिवाद करत, अपीलकर्तीने सन १९५३ मधील दुरुस्तीपूर्वी असलेल्या भारतीय आयकर कायदा, १९२२ च्या कलम १४ (२) (सी) अन्वये सूट मिळण्याचा दावा केला. राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२६ अन्वये दाखल करण्यात आलेला हा दावा उच्च न्यायालयाने फेटाळून लावला. त्यामुळे हे अपील करण्यात आले आहे.

सन १९४९ मध्ये राजस्थान संयुक्त राज्यात कोटा राज्याचे विलीनीकरण होण्यापूर्वी कोटा राज्यात कोणताही आयकर कायदा अस्तित्वात नव्हता. राजस्थान राज्याची निर्मिती होईपर्यंत, बुंदी राज्य वगळता, राजस्थानच्या कोणत्याही भागात असा कोणताही कायदा अस्तित्वात नव्हता. भारतीय वित्त अधिनियम, १९५० अन्वये जम्मू-काश्मीर राज्य वगळता, संपूर्ण भारतात लागू असलेला भारतीय आयकर कायदा, १९२२ लागू करण्यात आला .आणि भारतीय आयकर अधिनियमात योग्य ती सुधारणा करण्यात आली. त्यानंतर १ एप्रिल, १९५० पासून राजस्थान करपात्र प्रदेश झाला.

सन १९५०-५१ या कर निर्धारण वर्षासाठी राजस्थान राज्यात आयकर लावण्याची मागणी करण्यात आली होती. मदन गोपाल काबरा नावाच्या एक

व्यक्तीने राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२६ अंतर्गत उच्च न्यायालयात धाव घेतली आणि दिनांक १ एप्रिल, १९५० पूर्वी राजस्थान हा करपात्र प्रदेश नसल्यामुळे त्या तारखेपूर्वीच्या कालावधीकरिता कोणत्याही कराची मागणी करता येणार नाही, असा युक्तिवाद करीत, कर प्राधिकाऱ्यांना दिनांक १ एप्रिल, १९५० पूर्वीच्या कालावधीसाठी कराचा दावा करण्यास प्रतिबंध करावा अशी मागणी केली. राजस्थान उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाविरुद्ध, ज्यात सदर युक्तिवाद स्वीकारण्यात आला होता, त्याविरुद्ध विभागाने केलेल्या अपिलात या न्यायालयाने असा निर्णय दिला की, कर आकारण्यायोग्य होता. त्या प्रसंगाच्या निर्णयाचा तपशील देण्याची गरज नाही. या न्यायालयाचा न्यायनिर्णय भारत सरकार विरुद्ध मदन गोपाल काबरा[1] यामध्ये प्रकाशित करण्यात आला आहे .

प्रस्तुत अपीलकर्ती आणि इतर चौदा यांनी घटनेच्या अनुच्छेद २२६ अन्वये, नंतरच्या दुरुस्तीद्वारे नवीन कारणांसाठी विनंती करीत याचिका दाखल केल्या. त्यांचा युक्तिवाद असा होता की, भारतीय आयकर अधिनियमाच्या कलम १४ (२) (सी) नुसार १ एप्रिल १९५० रोजी ही सूट देण्यात आली होती आणि ही सुधारणा दिनांक १ एप्रिल, १९५० पासून पूर्वलक्षी प्रभावाने असली तरीही, जोपर्यंत या क्षेत्राला आयकर कायदा लागू करणाऱ्या वित्त अधिनियम, १९५० मध्येसुद्धा सुधारणा करण्यात आली नाही, तोवर सन १९५३ मधील सदर

1 [१९५४] एस. सी. आर. ५४१.

तरतुदीच्या दुरुस्तीमुळे या सवलतीवर परिणाम झाला नव्हता. हा युक्तिवाद उच्च न्यायालयाने मान्य केला नव्हता आणि अनुच्छेद २२६ अन्वये केलेली याचिका फेटाळून लावली आणि इतर गोष्टींबरोबरच असा निर्णय दिला की, मदन गोपाल काबरा यांच्याविरोधात या न्यायालयाने हा मुद्दासुद्धा निकाली काढला होता.

या अपिलात केवळ हाच मुद्दा मांडण्यात आला असून, हा मुद्दा अजूनही निर्णयासाठी खुला आहे, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे. सन १९५३ मधील दुरुस्तीपूर्वी कलम १४ (२) (क) खालीलप्रमाणे होते :

> " करदात्याकडून खालील बाबतीत कर देय नाही -
>
> (सी) भाग ब राज्यांतर्गत प्राप्त होणाऱ्या किंवा मिळणाऱ्या कोणत्याही उत्पन्न, फायदा किंवा नफ्याच्या बाबतीत, जोवर करदात्याला किंवा त्याच्या वतीने अन्य व्यक्तीला मागील वर्षी असे उत्पन्न, फायदा किंवा नफा प्राप्त झाल्याचे किंवा मिळाल्याचे मानले जात नाही किंवा मागील वर्षात करपात्र प्रदेशांत आणले नाही किंवा ते कलम १२ - बी किंवा कलम ४२ अंतर्गत मूल्यांकन करण्यायोग्य आहे".

दुरुस्तीत अशी तरतूद आहे की :-

"मुख्य अधिनियमाच्या कलम १४ मधील पोट-कलम (२) च्या खंड (सी)

मध्ये 'भाग ब राज्य' या शब्द आणि अक्षराऐवजी 'जम्मू-काश्मीर राज्य' हे शब्द बदलले जातील आणि ते दिनांक १ एप्रिल, १९५० पासून बदलण्यात आल्याचे मानले जाईल." या दुरूस्तीच्या परिणामाचे वर्णन या न्यायालयाने काबरा[१] प्रकरणात खालीलप्रमाणे केले होते :

> "येथे हे नमूद केले पाहिजे की, त्या तरतुदीमधील दुरुस्तीद्वारे, दिनांक १ एप्रिल, १९५० पासून जम्मू आणि काश्मीर राज्य वगळता, भाग ब राज्यांमधील भारतीय उत्पन्न अधिनियमाच्या कलम १४ (२) (सी) अन्वये करातून मिळणारी सूट रद्द करण्यात आली होती."

अपीलकर्त्याच्या वतीने उपस्थित श्री. एन. सी. चॅटर्जी यांनी असा युक्तिवाद केला की, हा मुद्दा अंतिमतः ठरविण्यात आला आहे असे मानले जाऊ शकत नाही आणि हा शेरा केवळ संसदेने काय करायचे आहे याचे वर्णन आहे. या मुद्द्यावर पुनर्विचार होऊ शकतो आणि व्हायला हवा, असा त्यांचा दावा आहे. आपल्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ ते विनंती करतात की, भारतीय वित्त अधिनियम, १९५० पारित केल्याच्या परिणामी आणि भारतीय आयकर अधिनियम, राजस्थान आणि इतर भाग ब राज्यांना लागू करणे म्हणजे तेव्हा करण्यात आलेल्या अशा सुधारणां आणि दुरुस्तींसह भारतीय वित्त कायद्यातील संदर्भाद्वारे भारतीय आयकर कायद्याचा समावेश करणे होते. जोपर्यंत भारतीय वित्त अधिनियमातसुद्धा योग्यरीत्या सुधारणा केली जात नाही, तोवर भारतीय

आयकर कायद्यातील पुढील कोणत्याही दुरुस्तीचा भारतीय वित्त अधिनियमात संदर्भाने समाविष्ट केलेल्या मूळ कायद्यावर कोणताही परिणाम होणार नाही. काबरा प्रकरणात जो युक्तिवाद अनुकूल ठरला नाही, तो पुन्हा दुसऱ्या स्वरूपात मांडण्यात आला. तो असा आहे की, ही दुरुस्ती १ एप्रिल, १९५० पासून कार्यान्वित झाली आणि उत्पन्न दिनांक दिनांक १ एप्रिल, १९५० पूर्वी प्राप्त झाले होते आणि ते अजूनही सवलत पात्र आहे कारण, सवलत फक्त दिनांक १ एप्रिल, १९५० पासून काढण्यात आली होती.

आमच्या मते, दोन्ही युक्तिवादांमध्ये तथ्य नाही आणि या न्यायालयाने आधी उद्धृत केलेल्या परिच्छेदात जी भूमिका दर्शविली आहे, ती कायद्याची खरी स्थिती दर्शवते. प्रारंभी, ही सवलत कोणत्याही करनिर्धारण वर्षातील करदायित्वाच्या संदर्भात आहे आणि १९५०-५१ या कर निर्धारण वर्षातील सवलत ही मागील वर्षातील उत्पन्नाच्या संदर्भात होती. याच कारणास्तव १९५०-५१ या कर निर्धारण वर्षात ही सवलत काढून घेतल्याने त्याचा, या प्रकरणातील विषयवस्तू असलेल्या १९४९-५० या मागील वर्षाच्या उत्पन्नावर, विपरीत परिणाम झाला. पुढील युक्तिवाद भारतीय वित्त अधिनियम, १९५० च्या स्वरूपाचा चुकीचा अर्थ लावतो. त्या अधिनियमाद्वारे भारतीय आयकर कायदा लागू करण्यात आला, परंतु भारतीय वित्त अधिनियमातील संदर्भाद्वारे त्याचा भाग होण्यासाठी आयकर कायद्याचा त्यात समावेश करण्यात आला नव्हता. . भारतीय आयकर

कायद्याच्या अंमलबजावणीमुळे राजस्थान हा भारतीय आयकर कायद्याच्या अधीन करपात्र प्रदेश बनला आणि उर्वरित संपूर्ण भारताप्रमाणेच या क्षेत्रासाठी नवीन कायदा करण्यास संसद सक्षम होती. ही सवलत जणू कधीच देण्यात आली नव्हती अशा प्रकारे दुरुस्तीमधील कल्पिताने सवलत काढून टाकली आणि जोपर्यंत व्यावृत्ती होत नाही, तोपर्यंत ही सवलत काढून टाकण्यासाठी दुरुस्ती अंमलात असणे आवश्यक आहे. प्रत्यक्षात, सन १९५०-५१ या करनिर्धारण वर्षापासून हा परिणाम पोहोचावा आणि कोणतीही व्यावृत्ती नसावी, हाच दुरुस्तीचा संपूर्ण हेतू आणि उद्देश होता. युक्तिवाद या पायावर आधारित होता की, भारतीय वित्त अधिनियम, १९५० मध्ये आयकर कायद्याचा समावेश करण्यात आला, परंतु जेव्हा एक कायदा एखाद्या प्रदेशावर दुसरा कायदा लागू करतो, तेव्हा नंतरचा कायदा पूर्वीच्या कायद्यात समाविष्ट करण्यात आल्याचे गृहीत धरावे असे कोणतेही पूर्वोदाहरण किंवा खात्री नाही. आधीचा कायदा नव्या कायद्याद्वारे पुन्हा अंमलात आणायचा आहे, असे दर्शविणारे शब्द असतील तर ते अन्यथा असू शकते. भारतीय वित्त अधिनियम, १९५० हा या क्षेत्राला भारतीय आयकर कायदा लागू करण्याशी संबंधित होता, जे भारतीय आयकर कायद्यातील 'करपात्र क्षेत्र' या व्याख्येत दुरुस्ती करून आणि तो कायदा त्या प्रदेशाला लागू करून करण्यात आला. त्यानंतर भारतीय संसद आयकर कायद्यात पूर्वलक्षी प्रभावाने सुधारणा करू शकते आणि ही दुरुस्ती नव्या करपात्र

प्रदेशालाही लागू होईल. आमच्या मते, दोन्ही युक्तिवाद वैध नाहीत.

अपील अयशस्वी होतात आणि खर्चासह फेटाळण्यात येतील.

अपील फेटाळण्यात आले.

x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्याय निर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x